

In this research it is found out the positions of the greek-catholic parish clergy in the Ukrainian national movement in Galicia at the end of the XIX-th century. This article is also described, how the Ukrainian political streams regarded to the preserved of the influential positions of the Church and clergy in national-political life and the vision strictly of the priests about it.

Key words: Galicia, greek-catholic parish clergy, social-political life, Ukrainian political streams.

Віктор Кічера,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Ужгородського національного університету*

МУКАЧІВСЬКИЙ ІГУМЕН АНАТОЛІЙ КРАЛИЦЬКИЙ (1834-1894) ЯК ІСТОРИК ЧСВВ

Йдеться про постать ігумена мукачівського монастиря Анатолія Кралицького (1834-1894) як автора історичних розвідок про монастирі та дослідника Угорської провінції ЧСВВ загалом.

Ключові слова: *василіани, Чин Святого Василія Великого, грецький обряд, Мукачівська греко-католицька єпархія, капітула.*

Вивчення життя та діяльності Анатолія Олександра Кралицького – надзвичайно важливий етап у дослідженні історії Закарпаття загалом. На сьогодні існує кілька розвідок, присвячених постаті відомого на той час за межами Угорської Русі ігумена Мукачівського монастиря. Серед їхніх авторів варто виділити Й. Голленду¹, Д. Данилюка², В. Падяка³ та ін. Дослідження особи Анатолія Кралицького актуалізується складним періодом його творчості – під час його активної діяльності, а особливо після австро-угорського дуалізму 1867 р. починається тотальна мадяризація всіх сфер суспільного життя.

Метою статті є дослідження наукової біографії, а також наукових контактів Анатолія Кралицького з представниками галицької та наддніпрянської інтелігенції.

Для виходу з духовної кризи необхідні були зовнішні чинники, бо внутрішні зміни і деталізація монаших правил не сприяли розвиткові чернечого життя та й Церкви загалом. Це прекрасно розумів і владика Мукачівської греко-католицької єпархії Василь Попович (1837–1864), який намагався залучати закарпатських ченців василіан до культурно-освітньої праці. Серед тих діячів, які твердо дотримувалися на східнослов'янських (руських) традиції і були їх носіями, можна назвати хіба що монахів Анатолія Кралицького та Володимира Терлецького⁴.

Анатолій Кралицький (в миру – Олександр) народився 12 лютого 1834 р. в Чабині (Словаччина). Початкову освіту отримав при Краснобрідському монастирі (сучасна Словаччина)⁵. 1851 року у віці 16 років вступив на новіціат

до Мукачівського монастиря⁶. Богословську освіту здобуває 1854 р. у семінарії при Маріяповчанській обителі (сучасна Угорщина). Протягом 1856–1858 рр. повертається до Краснобрідського монастиря як наставник для молодого покоління. У 1858 р. у Пряшеві висвячений у сан ієрея. Поручителем у справі освячення виступив канонік Пряшівської єпархії Олександр Духнович, котрий у листі від 17 травня 1858 р. до протоігумена ЧСВВ в Угорщині просить про свячення двох здібних кандидатів, одним з яких був Анатолій Кралицький⁷. Упродовж 1858–1863 рр. – професор богослов'я у Маріяповчанському монастирі. 1863 року переходить до Мукачівського чернечного осередку, де з 1869 р. й аж до смерті залишається ігуменом монастиря⁸. Помер 11 лютого 1894 р., не доживши добу до свого 60-го дня народження.

Займаючись культурно-освітньою діяльністю, Анатолій Кралицький, ще до свого ігуменства в Мукачеві, налагоджує зв'язки з галицькою церковною інтелігенцією, що засвідчує листування з Яковом Головацьким. Такі контакти були необхідні, адже ченці Угорської провінції не мали власної друкарні й уся потрібна література друкувалася саме у Галичині. Так, з листа Я. Головацького до А. Кралицького від 24 березня 1858 р. довідуємося, що стараннями першого у Львові було надруковано 400 екземплярів монастирських правил на звичайному папері, а п'ять – на папері вищого ґатунку⁹. Тут-таки йдеться про кошти, які треба ще доплатити, а також згадується один екземпляр «Октоїха» Перемишльського видавництва, який просив прислати закарпатський монах. Свідченням того, що ці зв'язки були взаємними, є лист від 10 липня 1865 р. У ньому Я. Головацький дякує А. Кралицькому за надіслані до наукового збірника «Общества галицко-русской Матицы» літературні твори і заохочує писати й надалі¹⁰. Уже перебуваючи в Мукачівському монастирі, Кралицький 13 лютого 1866 р. отримав листа від Головацького, з якого дізнаємося про подальшу співпрацю: статті монаха «О древнейшихъ Евангеліяхъ» та «Арсеній Коцакъ», Яків Головацький обіцяв опублікувати найближчим часом, а також вислати екземпляри збірників¹¹. Оцінку діяльності Анатолія Кралицького подав Михайло Ваврик (діаспорний історик, виходець з Галичини), вказуючи на відсутність у Галичині рівнозначної постаті¹².

Доказом того, що друкувалися і релігійні книги, є лист Корнила Сушкевича від 13 березня 1866 р., в якому міститься прохання до Анатолія Кралицького про дозвіл друкувати його молитвослов «кулішівкою»¹³. Як видно з цієї кореспонденції, така співпраця була не тільки необхідною, але й дуже плідною. Отже, існували взаємозв'язки між розділеними кордоном українськими землями. Серед іншого, це сприяло збереженню давніх руських традицій Церкви (завдяки друкові для угорських василіан релігійної літератури руською мовою, відстоюванню грецького обряду тощо). З іншого боку, галицька інтелігенція отримувала інформацію про угорських русинів.

Анатолій Кралицький – автор численних статей, які публікувалися, навіть у петербурзьких збірниках. Велика кількість рукописів, однак, залишилися невиданими¹⁴. Частина праць вийшла у таких львівських наукових виданнях, як «Галичанин» чи «Галицко-Русская Матица»¹⁵. Багато науковців уважають, що о.

Кралицький особисто був знайомий з Іваном Франком, але більш вірогідно, що вони були знайомі заочно¹⁶. Проте достовірно відомо про особисті контакти Анатолія Кралицького з Михайлом Драгомановим, який приїжджав на Закарпаття у 1875 р. і відвідав Мукачівський монастир. Після цієї зустрічі почалась активна співпраця цих двох інтелектуалів¹⁷.

При чернечих осередках діяли початкові школи, для вихідців із простих сімей, які мали природні здібності. Такі навчальні заклади існували в Імстичеві, Маріяповчі, а також при інших обителях. Початкова школа з давніх часів була і в Краснобрідському монастирі, де освіту здобували такі діячі, як Арсеній Коцак та Анатолій Кралицький. Найздібніші учні, як майбутній мукачівський ігумен продовжували навчання, переходячи на новіціат¹⁸.

А. Кралицький є автором кільканадцяти нарисів про монастирі Угорської Русі. Його перу належить коротка розвідка про Мукачівський чернечий осередок, де подана хронологія розбудови обителі (здагується і благодійник Дмитро Рац, котрий займався її реконструкцією)¹⁹. Він написав історію Краснобрідського монастиря, зазначивши про його кількаразові руйнування, спричинені об'єктивними факторами, та відбудови²⁰, а також історію Малоберезнянської обителі, починаючи від її легендарного заснування знатною родиною Гомонаїв²¹. Також отець ігумен виступає автором біографічних нарисів про духовних осіб – протоігуменів Матвія Микити²², Іоанікія Базиловича, єпископа Василя Поповича та ін.

Дуже цікавою розвідкою, присвяченою історії монастирського управління і самоврядування, є «Чин соборування у наших монахів», де детально описано вибори ігуменів ЧСВВ. Зберігаючи незалежність, монахи самостійно обирали ігуменів та протоігуменів. Порядок їхнього обрання у Маріяповчанському монастирі було затверджено єпископом Андрієм Бачинським. Так, у циркулярі від 22 лютого 1786 р. єпископ наголошує, що обраним може бути лише той монах василіанин, котрий має сан ієрея, а обирати мають право тільки ієромонахи ЧСВВ (голоси простих монахів не враховуються). Попередньо відбувалася нарада, на якій узгоджувалася кандидатура майбутнього ігумена (він, до речі, мусив володіти латинською мовою), а після погодження проходило голосування за кандидата, якого обирали простою більшістю голосів. Новообраний ігумен разом із двома представниками від собору повинен прибути до єпископа, для затвердження. Тільки після цього настоятель може братися до виконання своїх обов'язків, а який затвердження не відбулося, то ці функції продовжував би виконувати попередній керівник²³. На наступних виборах ігумена у Маріяповчанському монастирі ці розпорядження повторюються у посланні від 18 лютого 1789 р.²⁴

Здавалося б, що єпископ має велику владу над обителями, бо затвердити ігумена, але, як показала практика, це була лише формальність. Не зафіксовано жодного випадку, коли б єпископ не захотів затвердити обраного ченцями настоятеля. Таким чином, факти свідчать, що монахи мали повну незалежність, а самі вибори були демократичними. Єпископ не мав жодного впливу на процес виборів, виступаючи на них лише в ролі арбітра, хоча де-юре міг і не затвердити обрану кандидатуру.

Схожим був порядок обрання протоігумена та інших керівників Чину. Детально цю процедуру у другій половині XIX ст. описав Анатолій Кралицький, який сам був ченцем і неодноразово брав участь у такому голосуванні. Собор призначався кожні три роки і називався генеральною капітулою. Термін «капітула» – це латинське запозичення, тому щодо василіан правильніше говорити про монаший собор²⁵. Він відбувався в Мукачівському, Маріяповчанському та Краснобрідському монастирях. Як пише А. Кралицький, на собор скликав протоігумен, завчасно попереджаючи всіх ігуменів і місцевого єпископа²⁶. Хоча за часів єпископства Андрія Бачинського це здійснював сам владика, про що маємо й документальні свідчення. В одному з послань А. Бачинський запрошує всіх настоятелів у супроводі одного монаха (якого спільно обирають в обителі) прибути на собор, котрий має відбутися 19 серпня 1792 р.²⁷ Це вказує на те, що вже відтоді протоігумени й ігумени монастирів обиралися на загальних зборах ЧСВВ в Угорщині, а вибори ігумена Маріяповчанського монастиря за часів Андрія Бачинського проходили, ймовірно, за окремою схемою. Але часті зміни керівного складу, запозичені від західних орденів, привносили негативні моменти. Такі ротації не дозволяли керівникам втілювати свої програми і доводити їх до кінця²⁸.

Подальша процедура обрання протоігумена в Угорщині нагадувала вибори ігумена. У генеральній капітулі (соборові) мали право брати участь: протоігумен, чотири рішители (definitores), які були найближчими радниками протоігумена, вісім ігуменів та вісім представників від кожного монастиря. Чисельність ігуменів та представників залежала від кількості чернечих осередків, діючих у провінції.

Голова собору, який, до речі, не мав права голосу, призначав одного світського секретаря, інший – обирався з числа монахів²⁹. Ченці мали приїхати за день до зібрання, а ввечері голова собору особисто вів розмову з кожним представником про майбутнього кандидата. Після такої розмови визначалися три основні кандидатури. На другий день зачитувалася єпископська грамота, за якою призначався голова собору. Якщо не виникало заперечень, розпочинали вибори. Перед самим голосуванням кожен міг висловити свої думки про розвиток Чину чи наявність у ньому певних недоліків. Після цього протоігумен подавав звіт про своє трирічне правління³⁰. Відтак, на 1–1,5 год. вся влада сконцентрована була в руках голови, оскільки всі складали перед ним свої повноваження, а позаяк він не голосував, то міг лише впливати на хід дискусії. Далі відбувалося представлення трьох кандидатів на посаду протоігумена, які виходили із залу, а голова пропонував обрати з них найдостойнішого. Секретар давав кожному три аркуші з прізвищами кандидатів. Один аркуш кидали в скриньку, а решту – відразу знищували. Обраним уважався той, який набрав більшість голосів. У церкві, в урочистій обстановці він складав перед усіма присутніми присягу³¹. Надалі вибори протоігумена і настоятелів відбувалися одночасно кожні три роки.

Отже, досліджуючи постать Анатолія Кралицького як історика Церкви, можемо впевнено ствердити, що саме завдяки його плідній праці маємо унікальні відомості про монастирі, документальні дані про котрі не збереглися

до наших днів. Крім того, він є автором літературних творів та етнографічних розвідок з історії Угорської Русі, його перу належить велика кількість біографічних нарисів. Не меншою заслугою А. Кралицького став і зв'язок з українською інтелігенцією того часу – Яковом Головацьким, Корнилом Сушкевичем, Михайлом Драгомановим, а висока оцінка Іваном Франком його літературної діяльності говорить про неабиякий письменницький хист ігумена Мукачівського монастиря.

- 1 Голенда Й. Анатолій Кралицький. Життя і творчість / Й. Голенда. – Пряшів, 1984.
- 2 Данилюк Д. Історична наука на Закарпатті (кінець XVIII – перша половина XX ст.) / Д. Данилюк. – Ужгород: Патент, 1999. – С. 174–181.
- 3 Падяк В. Кралицький і III тисячоліття / В. Падяк, Л. Ільченко // Карпатський край. – 1995. – № 1-4 (110). – С. 128–129.
- 4 Фенич В. Малоберезнянський Свято-Миколаївський монастир та нарис історії чину св. Василя Великого на Закарпатті / В. Фенич, О. Цапулич / УжНУ. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2004. – С. 56.
- 5 Hornad V. de juxta. Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9–18. storočie) / V. de juxta Hornad. – Košice, 2004. – С. 73.
- 6 Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина / Упоряд. і гол. ред. Ф. Ковач. – Пряшів: Союз русинів-українців Пряшівщини, 1999. – С. 183.
- 7 Центральний державний історичний архів у Львові. – Ф. 684. – Протоігуменат монастирів Чина Василя Великого у Львові. – Оп. 1. – Спр. 1772. – Макет збірника «Матеріали до історії василіанських монастирів у Закарпатській Україні». – Т. XI. – Арк. 141–142.
- 8 Краєзнавчий словник русинів-українців. – С. 183.
- 9 Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО). – Ф. 64 (Монастирь ордена Василян г. Мукачево). – Оп. 5. – Спр. 320 (Письма писателя Якова Головацкого и Сушкевича из г. Львова настоятелю мукачевского монастыря А. Кралицькому об надании книг). – Арк. 1.
- 10 Там само. – Арк. 2.
- 11 Там само. – Арк. 4.
- 12 Ваврик М. ЧСВВ. По василіанських монастирях / М. Ваврик. – Торонто: Видавництво й друкарня ОО. Василян, 1958. – С. 220.
- 13 ДАЗО. – Ф. 64. – Оп. 5. – Спр. 320. – Арк. 13–14.
- 14 Падяк В. Кралицький... – С. 128–129.
- 15 Данилюк Д. Історична наука на Закарпатті... – С. 180.
- 16 Падяк В. Кралицький.... – С. 128–129.
- 17 Пагіря В. Михайло Драгоманов і Анатолій Кралицький / В. Пагіря // Благовісник. – 2004. – № 6 (145). – С. 6.
- 18 Timkovič V. Jozafát OSBM. Letopis Krásnobrodského monastiera: alebo kúsok zo slavných dejín gréckokatolíkov na Slovensku / V. Timkovič. – Prešov: Blahovistník, 1995. – С. 73.
- 19 Кралицький А. Монастырь святого отца нашего Николая, на Горе Чернецкой возле Мукачева / А. Кралицький // Листокъ. – 1889. – № 19. – С. 222.
- 20 Кралицький А. Монастирь Краснобродскій / А. Кралицький // Листокъ. – 1891. – № 9. – С. 97–98.
- 21 Кралицький А. Монастирь Березницькій / А. Кралицький // Листокъ. – 1890. – № 8. – С. 92.
- 22 Кралицький А. Матфей Микита – протоігумен / А. Кралицький // Листокъ. – 1885. – № 2. – С. 22–23.

- 23 Удварі І. Збирька жерел про студії русинського писемства. Кириличні уббжники мукачовського єпископа Андрія Бачинського / І. Удварі. – Ньїредьгаза: IMI Print KFT, 2002. – Ч. 1. – С. 88–91.
- 24 Там само. – С. 92–96.
- 25 Hornad V. de juxta. Dejiny... – С. 220.
- 26 Кралицький А. Чинь соборованія у нашихъ монаховъ / А. Кралицький // Листокъ. – 1885. – № 4. – С. 53.
- 27 Удварі І. Збирька жерел... – С. 96.
- 28 Hornad V. de juxta. Dejiny... – С. 569.
- 29 Кралицький А. Чинь соборованія у нашихъ монахові... – С. 53.
- 30 Там само. – С. 53–54.
- 31 Там само. – С. 54–55.

SUMMARY

Victor Kichera

THE MUKACHEVO'S ABBOT ANATOLIJ KRALICKIJ (1834–1894) LIKE A HISTORIAN OF OSBM
 In this article the author analyzed the figure of Anatolij Kralickij (1834–1894) – the superior father of the Mukachevo monastery. The author describes this person as an author of the historical researches of the monasteries and the investigator of the Hungarian Province OSBM. The purpose of the article is the research of the scientific contacts Anatolija Kralickogo with the representatives of the «galicka» and «naddnprjanska» intelligence.

Key words: Basilian fathers, Ordo saint Basili Magni, greek ritual, Mukachevo Greek Catholic eparchy, capitula.

Володимир Галик,

*кандидат історичних наук, доцент
 кафедри всесвітньої історії Дрогобицького державного
 педагогічного університету ім. Івана Франка*

ЛИСТИ СВЯЩЕНИКА ІВАНА КУЗІВА ДО ІВАНА ФРАНКА

На основі листів Івана Кузіва, адресованих Іванові Франку, висвітлено розвиток співпраці між священиком та вченим. Проаналізовано дружні взаємини та особливості їхньої науково-пошукової співпраці.

Ключові слова: Іван Франко, Іван Кузів, священик, село Дидьова, епістолярна спадщина, взаємини.

Епістолярна спадщина Івана Франка посідає значне місце у сучасній франкознавчій науці, оскільки використовується дослідниками-франкознавцями не лише для реконструкції відносин вченого з видатними особистостями а й для вивчення його історико-краєзнавчої, етнографічно-фольклорної та дослідницької діяльності. Також такі джерела доповнюють інші виявлені на сьогодні автобіографічні матеріали.